

EL HAVALARININ YORULMAZ TƏDQIQATÇISI - FAİQ ÇƏLƏBİNİ ANARKƏN

Xəyalə ABDURAHMANOVA

Təqdim edilən məqalə respublikamızda və onun hüdudlarından uzaqlarda yaxşı tanınan dəyərli etnomusiqişünas, sənətsünaslıq elmləri doktoru, professor Faiq Çələbinin (1948-2020) çoxcəhətli elmi fəaliyyətinin yalnız bir istiqamətinə folklorşünaslıq axtarılarına həsr edilmişdir. Gənclik həvəsi və böyük sənət eşi ilə yaşayan görkəmli ziyalımız Sankt-Peterburqun nüfuzlu elmi və pedaqoji kollektivində səmərəli fəaliyyət göstərmişdir. Bir neçə onillik ərzində Rusiya İncəsənət Tarixi İnstitutunda Folklor şöbəsinin aparıcı elmi işçisi və A.İ. Gertsen adına Rusiya Dövlət Pedaqoji Universitetinin Etnokulturologiya kafedrasının professoru olmuş gözəl tədqiqatçı-alim yaradıcılığının çiçəkləndiyi bir dövrdə uzun sürən xəstəlikdən sonra dünyasını dəyişmişdir. Çoxşaxəli elmi əsərlərinin aşkar edilib tədqiqi musiqi elminin inkişafı baxımından böyük əhəmiyyətə malikdir. Həyat və yaradıcılıq yolu və elmi fəaliyyəti sanballı və böyük monoqrafiyalar üçün yetərincə məlumat verir. Buna görə də, kiçik bir məqalənin hüdudları çərçivəsində professor F. Çələbinin zəngin elmi fəaliyyətinin ümumi icmalını verdikdən sonra onun folklorşünaslıq araşdırmaları, xüsusilə Şəki zurna ifaçılığı məktəbinin yüksək məziyyətləri haqqında dəyərli fikirləri üzərində ətraflı dayanmaq istədik.

Əsas məsələyə keçməzdən əvvəl professor F. Çələbinin uğurla çalışdığı bir sahəyə-Azərbaycan etnomusiqişünaslığına onun təşəkkülü və keşməkeşli təkamül tarixinə öləri nəzər salmaq, sonra da musiqini yetişdirən ictimai-mədəni mühiti səciyələndirmək lazımdır. Bu məqamlara toxunmadan istedadlı tədqiqatçının elmi əsərlərinə doğru-dürüst qiymət vermək çox çətin olardı.

Bildiyimiz kimi, etnomusiqişünaslıq musiqi elminin nisbətən yeni və mütərəqqi qollarından biri kimi bütün

dünyada humanitar fənlər sırasında layiqli yer tutur. Bu elmin Azərbaycanda Üzeyir bəy Hacıbəyli kimi görkəmli nümayəndəsi olmuş və dahi bəstəkar özünün coşqun elmi və bədii fəaliyyəti ilə müasir milli (etno) musiqişünaslıq məktəbinin möhkəm təməl daşını qoymuşdur.

Üzeyir Hacıbəyli zirvəsindən başlayan Azərbaycan etnomusiqişünaslığı çox təəsüf ki, bəstəkarın ölümündən sonra bir müddət folklorşünaslıq və eləcə də, şifahi ənənəli peşəkar sənət sahələri-muğam və aşıq musiqisinin nəzəri tədqiqatları ilə əvəz olunmuş, etnomusiqişünaslığın yenidən dirçəldilməsi isə respublikamızda və eləcə də, sabiq ittifaqda təxminən 1980-ci illərə təsadüf etmişdir. Axı, bu tipli elmi problemləri öz adında daşıyan və ilk dəfə T. Kerimovaya məxsus olan elmi əsərin (1987) adında əksini tapmış yeni mərhələ heçdən var ola bilməzdi.

Faiq Çələbinin musiqi haqqında böyük tədqiqatlarını hazırlamış ifaçılıq və toplayıcılıq işləri isə 1980-ci illərdən də qabaq başlamışdır. Onun doğma Şəkiddə və ətraf kəndlərdə təşkil etdiyi fərdi folklor ekspedisiyaları 1970-ci illərdən etibarən əlli ilə yaxın bir dövrü əhatə edir. Doğrudur istedadlı musiqiçi konservatoriya təhsilinə gec başlamış, lakin musiqi, şeir, dastan və rəqs kimi sənət növlərinə gəncliyindən göstərdiyi böyük məhəbbəti onun etnomusiqişünaslıq görüşlərini rəsmi təhsildən də qabaq formalaşdırmağa kömək etmişdir.

Sənətkar və alim kimi tanınmış F. Çələbinin uşaqlıqdan tar çalmağı öyrənmiş, xalq musiqisinin müxtəlif sahələrinə də ürəkdən bağlanmışdır. Sənətin sirlərini öyrənmək məqsədi ilə apardığı geniş toplayıcılıq fəaliyyəti isə onu birbaşa elmi axtarımlara sövq etmişdir. O, rəngləri, rəqs melodiyalarını, aşıq havalarını toplayarkən əslində etnomusiqişünaslıq üçün zəruri olan sahə araşdırmalarına qoşulmuş, xalq mədəniyyətinin, folklor yaradıcılığının qonşu sahələri olan dastan sənəti və rəqs (xoreoqrafiya) sahələrində də kifayət qədər püxtələşmişdir.

Beləliklə, klassik (Avropa) musiqi nəzəriyyəsinin hökm sürdüyü bir vaxtda gənc tarzən konservatoriyaya artıq bir mütəxəssis kimi daxil olmuş və müxtəlif elmi mövqələrdə durmuş bütün müəllimlərinin diqqətini özünə cəlb etmişdir.

Tarzən, aşıq, zumaçalan, rəqqas kimi el sənətkarlarının məktəbindən ali məktəbə gələrkən, Faiq artıq müəyyən etnomusiqişünaslıq təcrübəsi toplamışdı. Ustad tarzənlərdən və ilk növbədə Xalq artisti Bəhram Mansurovdan aldığı muğam bilikləri, solo və ansambl ifaçılığı, toplayıcılıq səfərləri və onların nəticələri barədə mətbuatda çıxmış yazıları Faiq Çələbinin bir etnomusiqişünas kimi fəaliyyətinin möhkəm bünövrəsini təşkil

edirdi. Bu gün həmin yazılardan 40 ilə yaxın bir zaman keçsə də, onların böyük dəyəri danılmazdır. Formal olaraq qəzet məqalələri elmi nəşrlər sayılmasalar da, onların məzmunu əslində gələcək tədqiqatların müxtəlif istiqamətlərini nişanlamış, Azərbaycan etnomusiqişünaslığının yeni mərhələsinə işıq tutmuşdur.

Faiq Çələbinin xarakteri və mənəvi keyfiyyətləri onun elmi fəaliyyətinə də öz təsirini göstərmişdi. Sifarişlə işləməyi və yazmağı heç vaxt qəbul etməyən tədqiqatçı həmişə ürəyinin səsinə dinləmiş, yradıcılıq planlarını tam müstəqil şəkildə qurmuş və elmi yradıcılıq sahəsində geniş üfüqlər fəth etmişdir. Muğamlardan rənglərə, rənglərdən oyun havalarına və aşiq musiqisinə keçmiş Faiq Çələbi tədricən dastan, şeir və rəqs (xoreografiya) sənəti sahələrində də böyük səriştə qazanmışdır. Akademik elmdə bir-birindən ayrılmış olan rəqs, musiqi və şifahi ağız ədəbiyyatı F. Çələbi üçün xalqın öz həyatında olduğu kimi tam və bütöv bir sahə əmələ gətirirdi.

Faiq Çələbi yeniyetmə çağlarından ömrünün sonlarına kimi şifahi ənənəli xalq və professional musiqisinə, xüsusilə də onun Şəkiddə meydana gələn zurnaçılıq sənəti ənənələrinə güclü elmi maraq göstərmişdir. O, cəsaret edib musiqişünaslığımızda ilk dəfə olaraq zurna ifaçılığının böyüklüyünü "qədim və möhtəşəm sənət" sözləri ilə çox yüksək qiymətləndirmişdir.

İlk qələm təcrübələri rayon və ya kənd əhalisinə ünvanlanan qəzetlərdə (məsələn, "Şəki fəhləsi", "Sovet kəndi") dərc ediləndə, onların xalq məhəbbəti ilə doğrulmuş canlı dili, üslub və məzmun cəhətləri xalq musiqi tədqiqatlarına yeni bir şəxsiyyətin sözün əsl mənasında etnomusiqişünas-alimin gəldiyindən xəbər verirdi. Onun məqalələrində qəzetlərə xas sadə üslubiyat və anlaşılıqlı ifadə tərzini arxasında elm üçün gərəkli olan fikir və mülahizələr aydın görünürdü. Xalqın doğma sənətinə qarşı sönməz eşqi, yazıb-yaratmaq istedadı son əsərlərinə qədər çox güclü idi. *"Dil kəlmə-kəlmə deyər"* (6), *"Zurnaçı Zeynal (7)"*, *"Şəki havaları qramafon vollarında"* və başqa məqalələri müəllifin apardığı fərdi ekspedisiyaların nəticələrini dəqiq və lakonik şəkildə əks etdirməklə böyük elmi maraq doğurur.

Məsələn, böyük sənətkar, Şəki zurnaçılıq məktəbinin şöhrətini rayonun və respublikanın hüdudlarından uzaqlarda yaymış olan Kiçik Dəhnəli Həbibullah Cəfərova (1896-1987) həsr olunmuş dəyərli bir məqaləyə nəzər salaq. Məqalənin adında belə bir dərin mənə vardır: *"Dil kəlmə-kəlmə deyər"*. Görkəmli zurna ifaçısının sənətə gəlişi (1), böyük sənətkarlarla görüşü (2), alətin çalğı texnikası (3), və eləcə də Koroğlu havalarının gur sadaları altında keçirilmiş tənənəli toy düynləri (4), hazırda arxaikləşmiş olan cıdır yarışları (5) və ümumiyyətlə o dövrün qaynar folklor atmosferi etnomusiqişünasın canlı dili ilə təsvir edilmişdir. Bu istiqamətlərdən hər birinin geniş şərhinə və daha da inkişaf etdirilməsinə bir ehtiyac duyulur.

Qüdrətli bir ifaçı olan H.Cəfərov bu sənətə *qoşa sümsü və qarğı tütek* kimi sadə və yüngül nəfəs tələb edən alətlərdən gəlmiş, zurna çalğısında dil və barmaqların rolu barədə maraqlı bilgiler vermişdir. *"Zurna: çox aydın çalmaq, lap danışdırmaq olar (...)* Barmaq şüara (quru) gedər, dil kəlmə-kəlmə deyər" (6)

Həbibullah dayının yerlisi və yetirməsi olmuş zurnaçı Zeynal İsmayıl oğlu Qasimov haqqında başqa bir məqalədə söhbət açılır (*"Zurnaçı Zeynal"*, 7). Siyasət Səmədov (züycü) İzzət Məmmədov (bala nağara) və Məmmədiyyə Səmədovla (kos nağara) birlikdə 1946-cı ildən fəaliyyət göstərmiş sənətkarın ifasından F. Çələbi 30 qədim el havasını lentə köçürmüşdür. Onların arasında bəziləri bunlardır: "Pəhləvani", "Dəli Koroğlu", "Güləli həngi" və "Nəcəfi" havaları vardır. "Güləli həngi" nadir havalardandırsa, "Nəcəfi" havasının mənşəyi aşiq musiqi sənəti ilə bağlı ola bilər.

Zurnaçılar dəstəsinin müşayiət etdiyi xalq tamaşalarına qarşı elmi marağı F. Çələbinin "Maral oyunu" ("Dəvə oyunu"), "Kilimarası"- azərbaycanlıların ənənəvi kukla teatridir" adını daşıyan məqaləsində özünü bürüzə verir (2). Bu tamaşaların musiqi tərtibatında həm məxsusi olan "Sazağı" (Kəlbəcər rayonu), həm də "Heyvagülü" kimi çox məşhur bir hava ibtədi folklor sinkretizminin əfsanə, geyim, rəqs, oyun kimi digər ünsürləri ilə sıx vəhdətdə araşdırılır və müəllifin etnomusiqişünaslıq mövqeyindən irəli gəlir. Əfsanənin qəhrəmanı olan çobanın adından törəmiş "Sazağı"nın müxtəlif mövcudluq formaları da böyük maraq doğurur. "Maral oyunu" tamaşasının ayrılmaz hissəsi olan və teatr musiqisi qismində çıxış edən "Sazağı" xalqın bayramlarında gah rəqs havası, gah da dinlənmək üçün bir musiqi kimi ifa edilə bilər. Lakin hər bir halda onun qavranılması göstərilən əfsanə ilə bağlı olur (2.226).

F. Çələbinin hərtərəfli folklor və ümumiyyətlə xalq mədəniyyəti biliklərinə dayanan yüksək tədqiqatçılıq səriştəsi və el sənətini tam olaraq, bütün istiqamətləri ilə birlikdə öyrənmək həvəsi Azərbaycan folklor antologiyasının Şəki folkloruna həsr olunmuş bir nəşrinə (VI kitab, II cild) yazdığı ön sözündə özünü bariz şəkildə göstərir (4). Çoxcildlik antologiya AMEA Ədəbiyyat İnstitutu tərəfindən hazırladığı üçün "Şəki folkloruna bir nəzər" adını daşıyan ön sözdə təbii ki, filoloji yanaşma üstünlük təşkil etmiş və ixtisasca musiqişünas olan müəllif mahir bir ədəbiyyatşünas kimi də çıxış etmişdir.

Şəkinin şirin ləhcəsi, incə yumuru, duzlu lətifələri, atalar sözləri, alqış və qarğışları dolğun məzmunlu bu yazıda öz əksini tapmışdır. Bölgədə sinkretik tərkibli aşiq məktəbinin zəifləməsi təəccüb və təəssüf hissi doğursa da, bu sənət ocağının vaxtikən güclü olmuş ənənələri tutarlı dəlillərlə sübuta yetirilmişdir. Bununla yanaşı müəllif bizi maraqlandıran zurnaçılıq sənətinə də xüsusi bir rəkursdan baxmış, arxaik aşiq havalarının zurnaçılar tərəfindən yaşadıldığını qeyd etmişdir. Bu görüşlərə əsasən zurna havalarının təsnifatı zamanı istər Qərb aşiqçilərindən gələn, istərsə də yerli mühitin musiqi nümunələrinə (məsələn, "Molla Cümə Müxəmməsi", "Sərçələr") xüsusi bir yer ayırmaq olar.

Şəki folklorunun geniş əhatə olunması onun daxilində yerli zurnaçılıq ənənələrinin rolunu və əhəmiyyətini daha dəqiq müəyyən etməyə imkan verir. "Aşıqlara gedən yolu mənə zurnaçılar göstərdilər" (4;26) deyən tədqiqatçı qeyd edilən havalardan birincisini Baş Laysqlı zurnaçı Ramazan Abdullayevdən, digərini isə ağısaqqal sənətkar Kiçik Dəhnəli Həbibullah Cəfərovun ifasından əldə etmişdir. "Çox maraqlıdır ki, yalnız zurnaçılıq sənəti istər Şəki şəhərində, istərsə də Şəkinin

kəndlərində öz mövqeyini möhkəm qoruyub saxlaya bilməmişdir." (4) Bizə elə gəlir ki, bu sənətin bölgədə daha uğurla yaşadılmasının başlıca səbəblərindən biri qəhrəmanlıq dastanlarının ruhu ilə bağlıdır. Maraqlıdır ki, həmin məsələ, yeni Koroğlu ruhunun Azərbaycan xalq mədəniyyətində tutduğu yeri F.Çələbi tərəfindən geniş və əsaslı şəkildə tədqiq edilmişdir. "Obraz Koroğlu v traditsionnoy kul'tur iz naroda", "Öz xalqının mədəniyyətində Koroğlu obrazı" (1)

Zənnimizcə, aşıq yaradıcılığında fərqli olaraq, zurna havalarının sifir instrumental musiqi nümunələrinə aidiyyəti yeni, söz mətnindən xali olması da onun qorunub saxlanılmasında öz rolunu oynamışdır. Dövrün sosializm, kommunizm, Lenin, Stalin kimi mövzularını zurnaçılara sınımaq və ya onların daxili məzmununda təhlükəli fikirləri axtarmaq mümkün deyildi. Şübhəsiz ki, el sənətkarlarının ictimai əhəmiyyətli funksiyaları yerinə yetirə bilməsi üçün F.Çələbinin təbirincə, "qədim və möhtəşəm sənət" özü də yüksək mövqedə durmalı idi.

Alimin folklorşünaslıq elmi baxımından böyük dəyər kəsb edən məqalələrindən biri də "Elm və həyat" jurnalında (2012, 7, s. 18-19) dərc olunmuş "Bir folklor ekspedisiyası haqqında" məqaləsidir. 1950-ci illərdə böyük bəstəkarlar Soltan Hacıbəyov, Səid Rüstəmov və habelə görkəmli rəqqas Əlibaba Abdullayevin iştirakı ilə keçirilmiş daha bir Şəki ekspedisiyası bizim tədqiqatın mövzusu ilə bilavasitə bağlıdır. Təəssüf ki, ekspedisiyanın nəticələri həmin yazıya qədər xeyli dərəcədə naməlum olaraq qalmaqda idi və hətta onun dəqiq tarixi indi də mübahisəli olmuşdur. (1955 ya da 1956) Hal-hazırda da mübahisəlidir.

Müəllif özünü yüksək sənətşünas və yorulmaz axtarışları sayəsində həmin əlamətdar hadisənin bir sıra cəhətlərini aydınlaşdırma bilməmiş, hər bir ekspedisiya iştirakçısının əməyini imkan daxilində aşkar etməyə nail olmuşdur.

S.Hacıbəyov Şəki səfərində əldə etdiyi materialları "Azərbaycan xalq melodiyaları" və "Azərbaycan xalq mahnıları" məcmuələrində vermiş, əlavə olaraq özünün "Gülşən" baletinin ikinci redaksiyasında "Sanbaşı" xalq rəqs havasından istifadə etmiş, eyni havanı Azərbaycan Dövlət Mahni və Rəqs Ansamblı üçün işləmişdir.

Əgər S.Rüstəmov daha əvvəlki onilliklərdə nəşr etdirdiyi "Azərbaycan xalq rəngləri" məcmuəsinin bəzi nümunələrini məşhur Şəki tarzəni Əhməd bəy Tahirovun (1887-1958) ifasından nota köçürmüşdüsə, sözügedən ekspedisiyada toplanılan heç nə çap edilməmişdir.

Azərbaycan xalq artisti, məşhur rəqqas Əlibaba Abdullayev isə səfərə xalq rəqs hərəkətlərini öyrənmək məqsədi ilə çıxmışdır. F.Çələbi görkəmli rəqs ustasının nəinki səfər zamanı əldə etdiyi hərəkətlərini və onların səhnədə tətbiqini aydınlaşdırmış, həm də onun oxumasından bəzi musiqi nümunələrini nota yazmışdır. "Koroğlu" rəqslərinin "zəngin hərəkətləri" haqqında məqalədə verilən məlumat olduqca diqqətə layiq və maraqlı məqamlardan biridir və bu sənətin arxaik ənənələrinə müəyyən işıq tutur.

Ötən onilliklərdə demək olar ki, arxaikləşmiş olan Koroğlu rəqslərinin fiqurları sözsüz ki, zurnaçılıq sənəti ilə sıx bağlı olmuşdur. F.Çələbinin verdiyi məlumata görə "Son dərəcə güclü göz və iti musiqi yaddaşına malik olan bu gözəl sənətkarın özünəməxsus işarələr

sistemi vardır(...) Ə.Abdullayev topladığı materialları çap etdimək məqsədi güdmürdü." (s.18) lakin xalq artisti Şəkiddə qeyd etdiyi "Koroğlu" rəqslərinə aid çox zəngin hərəkətlərdən 1970-ci illərin əvvəllərində Azərbaycan Dövlət Mahni və Rəqs Ansamblında Cahangir Cahangirovun "Azərbaycan lövhələri" süitasına quruluş verərəkən istifadə etmişdir. Beləliklə, müəllif xalq rəqs sənətini öyrənən *etnokoreologiya* elmi üçün də dəyərli cəhətlərin daha dərindən tədqiqinə yol açmışdır.

Şübhəsiz ki, rəqslərin quruluşu öz növbəsində onları müşayiət edən musiqi havalarının öyrənilməsinə də əlavə işıq tutur. Alimin "Maral oyununa" həsr olunmuş digər məqaləsində xalq rəqqasının geydiyi maral geyiminin biçilməsi qaydaları yuxarıda ki, məqalədə qeyd edilmişdir.

El sənətinin gözəl bilicisi və tədqiqatçısı olan professor Faiq Çələbi son illərdə Şəki zurna ifaçılığına həsr olunmuş daha bir məqaləsi ilə unudulmuş ənənələri elmi ictimaiyyətin nəzərinə çatdırmışdır. "Rəqs dəstgahı-instrumental rəqs melodiyalarının çoxhissəli silsiləli kompozisiyasıdır" (8). Məqalənin adında diqqəti çəkən "rəqs dəstgahı" anlayışı etnomusiqişünaslığımız üçün yeni deyildir. Tədqiqatçılardan B.Hüseynli və T.Kərimova Şirvanın məşhur zurnaçalı Əli Dədədye (1872-1964) həsr olunmuş "Ali Kerimov" kitabında rəqs dəstgahının başqa bir nümunəsindən ətraflı şəkildə bəhs etmişdilər (6). Deməli, F.Çələbi daha əvvəllər moqnitofona yazdığı və Şəkiyə məxsus rəqs dəstgahına yaxşı bələd olduğu üçün sözügedən kitaba xüsusi maraq göstərmişdir. Onun müqayisəli təhlillər barədə düşüncələri elə o zamandan hasil olmuşdur.

Məqalədə araşdırılan rəqs dəstgahının son zamanlardakı (1960-1980-ci illər) mövcudluq forması haqqında diqqətəlayiq məlumat verilir. "Hələ XX əsrin 80-ci illərində rəqs dəstgahının ayrı-ayrı nümunələri qocaman zurnaçıların yaddaşında saxlanılmasına baxmayaraq (passiv mövcudluq), artıq 60-cı illərdə rəqs dəstgahının ənənələrini sönmüş hesab etmək olar" (8;150-151)

F.Çələbi özü isə rəqs dəstgahının hissələrini və bağlama parçalarını 1971-ci ildə Həbibullah Cəfərovun ifasından nota köçürmüşdür: 1.Ağır Koroğlu; 2.Şəki yallısı; 3.Koroğlunun yerisi; 4.Koroğlunun Şəki səfəri; 5.Cəngi Koroğlu; 6.Üçbarmaq və Dəli Koroğlu. Bundan başqa, müəllif digər növ silsiləni "Koroğlu" epik instrumental havalar silsiləsini qeyd edir. Burada "iki və ya dörd sayılı ölçüyə əsaslanan hərbi-qəhrəmani xarakterli hissəni altı səkkizlik ölçülü ikinci hissə əvəz edir və müəllif tərəfindən "qələbədən sonra şölən" (pirşestvo posle pobedi)" izah edilir. (8;147)

Müəllifin "Dəstgah" anlayışına münasibəti geniş əhatəlidir. O dəstgahın müxtəlif təzahürlərini Azərbaycan incəsənətinin musiqi, rəqs, xalçaçılıq, (xalq dəstgahı) kimi növlərində və hətta mətbəx mədəniyyətində (çay dəstgahı) aşkar etməklə geniş sənətşünaslıq mövqeyindən çıxış edir və bu prinsipi bədi təfəkkür tərzini öyrənilməsinə işıq salır. Xüsusilə də, muğam dəstgahı ilə rəqs dəstgahının qarşılıqlı müqayisəsi yenidir. Məqalədə onların həm ümumi, həm də fərqli cəhətləri üzə çıxarılır.

Öz-özlüyündə rəqs dəstgahı anlayışı da ikimənəlidir və hər iki sənət növünə aid edilir (rəqsə və musiqiyə). Tempin yüksəlmə xətlə artması və ölçünün dəyişməsi

onun inkişaf quruluşunun əsasını təşkil edir. Silsilənin başlanğıc, orta və tamamlama hissələrində müxtəlif xanə ölçülərindən istifadə olunur. Bundan başqa silsilənin əvvəlində və hissələrin arasında Şəkide bağlama deyilən improvizə tipli fraqmentlər də səsləndirilir.

Qədim zurna ifaçılığı sənəti uzun tarixi zaman ərzində daima dəyişikliklərə uğramış, onun müəyyən ənənələri həmişəlik keçmişdə qalmışdır. F.Çələbinin vaxtən maqnitofon lentinə və nota köçürdüyü rəqs dəstgahı olmasaydı çox çətin ki, başqa qaynaqlardan bu barədə məlumat əldə edə bilərik. Etnomusiqişünasın nəzəri və praktiki fəaliyyətinin əhəmiyyəti də elə bundan ibarət idi. Bu məqamda istər-istəməz ağılımıza belə bir fikir gəlir. Görəsən, rəqs dəstgahını müasir zurnaçaların köməyi ilə bərpa edib xalqa çatdırmaq mümkündürmü? Bu işdə, yəqin ki, təcrübəli rəqs mütəxəssislərinin də bilik və bacarıqlarından faydalanmaq lazım olacaqdır. Beləliklə, professor F.Çələbinin bir sıra məqalə və yazılarının ümumi məzmununu nəzərdən keçirməyə çalışdıq. Etno-

musiqişünas-alimin maraq dairəsi çox geniş olduğu kimi, təxminən yarım əsr ərzində toplayıb ərsəyə gətirdiyi folklor materialları da olduqca zəngindir. Bundan başqa o, Rusiyanın Sankt-Peterburq kimi apancı etnomusiqişünaslıq məktəblərində mürəkkəb elmi-metodoloji üsullara yiyələnmiş, Vətəndən uzaqlarda yaşasa da, dəyərli tədqiqatları Azərbaycan şifahi ənənəli xalq və professional musiqisi və bütövlükdə, milli dil, mədəniyyət, etnoqrafiya və incəsənət sahələri ilə qırılmaz tellərlə bağlı olmuşdur. Əsasən zurna ifaçılığı sənətinə həsr etdiyi məqalələrinin dəyəri kəmiyyətcə çox olmasa da keyfiyyətcə sənballıdır və Azərbaycan etnomusiqişünaslığının inkişafına dəyərli bir töhfə hesab edilə bilər.

Unudulmaz alim və sevimli müəllim ömrü boyu topladığı zurna havalalarının az bir qismini nəşr etdirsə də bu sənət haqqında olduqca dəyərli fikirlər söyləmişdir. Şəki və ümumiyyətlə Azərbaycan zurna ifaçılığı sənətinin perspektivləri el sənətinin mahir bilicisi mərhum professorun arxivini öyrənməklə bağlı olacaqdır.

ƏDƏBİYYAT

1. Челеби Ф.И. Образ Кероглу в традиционной культуре азербайджанского народа. // Судьбы традиционной культуры. Сборник статей и материалов памяти Ларисы Иевлевой, - СПб. 1998- с. 220-253
2. Челеби Ф.И. «Марал оюну» («Дэвэ оюну»), «Килимарасы» - традиционный кукольный театр азербайджанцев. //Зрелищно-игровые формы народной культуры. Л., 1990, с. 222-2343.
3. Çələbi F.İ. Şəki folkloruna bir nəzər. Azərbaycan Folkloru Antologiyası. VI kitab, II cild, Şəki folkloru. Ön söz. Bakı, 2002. S. 3-343
4. Çələbi F.İ. Bir ekspedisiyanın tarixi haqqında. // "Elm və həyat" jur. 2012, No. 7, s. 18-19

5. Çələbi F.İ. Dil kəlmə-kəlmə deyər. "Sovet kəndi" qəz. 1 avq. 1981, No 93 (5735), s. 4
6. Çələbi F.İ. Zurnaçı Zeynal. "Şəki fəhləsi" 7 yanvar. 1982, No. 2 (9.281) s. 4
7. Челеби Ф.И. Ресг дастгяхы – многочастная циклическая композиция инструментальных танцевальных мелодий. // Азербайджанское мугамоведение. Проблемы и перспективы. Баку, 2015, «Тэкнур», с. 141-152
8. Гусейнли Б.Х., Керимова Т.М. Али Керимов. Серия «Народные певцы и музыканты». Ред.-сост. Серии В.М.Виноградов. – М., 1984, - 50 с.

Неутомимый исследователь Азербайджанских народных мелодий

Данная статья посвящена плодотворной работе профессора, доктора искусствоведения Фаига Челеби (1948-2020) в деле собирания и изучения музыкальных образцов зурначей Шекинского района Азербайджанской Республики. Как прекрасный знаток местного фольклора, этномусиковед Ф.Челеби на основе богатого материала всесторонне исследовал древнее искусство зурначей. Основные положения и наблюдения научных статей Ф.Челеби способствуют лучшему пониманию исследуемой темы.

Ключевые слова: зурна, танцевальные и героические мелодии, фольклор, исполнительство, исследование.

Researcher of the Azerbaijan Folk Tunes

The article is devoted to the prolific works of the professor Faig Chelebi (1948-2020) in the collecting and study various musical examples presented by zurna players of the Sheki district of the Republic of Azerbaijan. As a acknowledged expert of the field the ethnomusicologist had comprehensibly investigated the, old and magnificent art of the local musicians. The main statements and observationa made by F.Chelebi leads us to yhe better understanding of the subject.

Key words: zurna, dance and heroic tunes foklor, performance, research.